

הקשר הרב-דורי - סיפור מורשת

שם הסבא: דוד בראש

שם הנכדה: לירון בראש

בית ספר: בית אב"י, אבן יהודה

כיתה: ו' ברוש

תאריך: ינואר 2023

הקדמה

העלייה מעירק הייתה עליה ציונית ולא גירוש או עקירה. הקהילה היהודית בעירק שאפה תמיד לעלות לארץ ישראל - ביטוי לכך הוא בפסוק: "על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון". היופי בעליה של יהודי עירק, עליה אופטימית ומלאת אמביציה שלא הכירה במושג "מגורשים, עקורים או פליטים". ההיפך, עם כל הקושי והתלאות של העלייה ראינו בזה נס ציוני, שיבת ציון, מתנה היסטורית וחזרה למולדת האמיתית. שיבה לארץ האבות לאחר 2,600 שנות גלות.

ילד המעברה שעלה מעירק

נולדתי בעירק בעיר בגדד בשנת 1944. אבי משה נפטר בעירק כאשר אמי הייתה בחודש השישי להריונה. עליתי לישראל בשנת 1951 בעליה הגדולה של מבצע "עזרא ונחמיה". ממשלת עירק הנפיקה דרכונים ליציאה מעירק לכל יהודי שחפץ לעלות לישראל. התנאי היה שכל מי שיממש את זכות העלייה לישראל, חייב לוותר על כל רכושו לטובת ממשלת עירק ויאבד את האזרחות העירקית לתמיד. במילים אחרות - שלילת אזרחות וכרטיס בכיוון אחד.

בגיל שש עליתי לארץ ביחד עם אמי סביחה ומשפחתה. נחתנו בשדה התעופה בלוד באישון לילה. קבלת הפנים הייתה מפתיעה ולא מחמיאה. קבלנו ספל תה דלוח וחיטוי בדי-די-טי. משדה התעופה בלוד העבירו אותנו למחנה עולים "שער עליה" אשר מאוחר יותר צורף לעיר חיפה בשנת 1958.

החיים במחנה עולים

מחנה מגודר וזרוע שורות של אוהלים עם שער כניסה שלא איפשר לעולים לעזוב את המחנה ללא רשות הרשויות האחראיות על המחנה. כל משפחה קיבלה אוהל. גם לאמי ולי היה אוהל בסמוך לאוהל של סבא וסבתא - ההורים של אמי. אוכל התקבל בהקצבה - אוכל דל שלא היינו מורגלים לו בעירק. המים סופקו ממתקן ששירת את כל המחנה והשירותים היו אף הם שירותים משותפים לכל המחנה. במחנה היו פזורים מקולים שהיו תלויים על עמודי התאורה שהאירו את גדרות המחנה. באמצעות הרמקולים, הממונים על המחנה העבירו הודעות שלא תמיד היו ברורות. הסבל היה רב והייאוש בעיקר בקרב ההורים הכניס אותם לדיכאון ונשמעה התלונה "לאן הביאו אותנו".

החיים במעברה

לאחר מספר שבועות העבירו אותנו למעברת "סקיה א", מול השער הדרומי של מחנה תל-השומר. היו מעברות נוספות באותו אזור - "סקיה ב" וכפר "ענה" (באזור בקעת אונו). השמות הם שמות של כפרים ערבים נטושים אשר על שטחם הוקמו המעברות. לימים שלוש המעברות אוחדו לעיר אור יהודה. מרבית התושבים אשר שוכנו ב-"סקיה א" היו עולים מעירק ומיעוטם היו מטריפולי.

בסביבות המעברה היו פרדסים של עצי הדר והרבה שיחים של סברסים ששמשו לנו מזון זמין - ללא תשלום ובלי צורך בקצבת תלושים. במעברה הציבו אוהלים שורות שורות בצפיפות רבה. האוהלים הוקמו על עשבייה שהיינו צריכים לסלק בעצמנו בידים חשופות וכמו כן קיבלנו מיטות ברזל ומזרון מצמר סלעים וכלים בסיסיים.

גם לאמי ולי ניתן אוהל והיה צורך בתחזוקה שוטפת של האוהלים - בחיזוק יתדות הברזל ומתיחת חבלים שהתרופפו. לא מעט אוהלים קרסו או עפו עם הרוח והותירו את תושביהם תחת כיפת השמים, בעיקר בחורף כאשר האוהל לא החזיק מעמד ברוחות ובגשם. במעברה לא היה ביוב ומערכת מים זורמים. השירותים היו מרכזיים, ומים סיפק הצבא במכליות. מבנה מעץ שימש כמכולת (תחליף למרכול של היום) שמכר מוצרים בסיסיים. הבישול היה על פתילות נפט והכלי המשוכלל יותר היה ה-"פרימוס" (כירה ניידת ששימשה להרתחת מים ובישול). התאורה הייתה באמצעות עששיות ותאורה משוכללת יותר היה ה-"לוקס" שהאיר באור חזק לבן בדומה לאור הניאון. בית הקפה במעברה היה מרכז התרבות, הבידור והפנאי. הוא שימש מפלט לגברים מובטלים ששיחקו משחקי קובייה ושתו תה. השיחה תמיד הייתה על המצב הנורא ושלטון האשכנזים.

עבודה לא הייתה בנמצא והאבטלה העיקרה, גרמה לסכסוכים משפחתיים ופגעה במעמדו של ראש המשפחה. הממשלה מצאה פתרון זמני, עבודת דחק יזומה בניקוש עשבים, ביערנות ובסלילת כבישים כדי לא לשלם קצבאות ללא עבודה. העולים יוצאי עירק לא היו מורגלים בעבודות מסוג זה. מרביתם היו משכילים ובעלי משרות מכובדות. לא מעט מהעולים היו סוחרים בעירק. השכר שקיבלו היה זעום ולא הספיק לפרנס את המשפחה.

שירותים רפואיים במעברה

הוקמה מרפאה של קופת חולים של ההסתדרות הכללית. הרופא היה ד"ר אטרקצי עולה מעירק וגם הרוקח היה עולה חדש מעירק. הרופא היחיד, ד"ר אטרקצי, היה מתנייד על אופנוע שסופק על ידי ההסתדרות כדי לטפל בחולים שלא יכלו להגיע לצריף המרפאה.

המצב במעברה היה קשה והגשמים של שנת 1951 גרמו להצפות ואוהלים אשר התעופפו באוויר. כל המעברה הייתה עיסה של בוץ. הממשלה החליטה לפנות את ילדי המעברה לקיבוצים עד שיירגע מזג האוויר.

ככל שעבר הזמן החיים במעברה נעשו קשים יותר ויותר, ההתמררות של תושבי המעברות גדלה והתחילו להתארגן הפגנות כנגד הממסד ובעידודה של המפלגה הקומוניסטית. במעברה לא הורגש חוסר

שוויון בין התושבים מאחר שכולם חיו בצמצום ודוחק. היו תלונות כנגד הממסד שלא משפר את התנאים של העולים ממדינות ערב לעומת העולים ממדינות המערב האשכנזים שהדבקנו להם את השם "וויזוים". יש שטוענים שההפליה נעשתה במכוון. אני הייתי מגדיר זאת העדפת העולים ממדינות המערב. הממסד עשה לא מעט מאמצים כדי לטשטש את התרבות של העולים ממדינות ערב ובשנים הראשונות הצליח בכך. שינינו שמות פרטים ושמות משפחה לשמות עבריים והתביישנו לדבר בשפת האם ערבית מחוץ לבית. הייתה הרגשה של נחיתות לעומת הילדים ממוצא מערבי.

חינוך במעברה

הממשלה דאגה למערכת חינוך. נפתחו גני ילדים בחצרות שהופעלו על ידי נערות מהקיבוצים. עיקר הפעילות של הילדים היה לימוד השפה העברית באמצעות שירים. לילדים הגדולים יותר נפתח בית ספר יסודי ממלכתי-דתי על שם הרב "סעדיה גאון" ובית ספר יסודי ממלכתי "הלל". בתי הספר פעלו בצריפים מעץ או בפחונים והמורים היו גם הם עולים חדשים. רוב התלמידים בבית הספר הדתי היו עולים מטריפולי ובבית הספר הממלכתי היו רובם עולים מעירק. לנערים הבוגרים, לעומת זאת, לא הייתה כל מסגרת חינוכית. לא הייתה פעילות לאחר שעות הלימודים כמו חוגים, תנועת נוער, מגרש משחקים ועוד פעילויות שהיום יש לילדים ולבני הנוער. בגלל המצוקה הכלכלית הממסד סיפק לילדים ארוחת צהרים חמה. ברוח התקופה ובעידוד הממסד שהוביל ראש הממשלה בן גוריון לעברת את שמות התלמידים עם השמות הגלותיים לשמות עבריים. גם אני שיניתי את שמי מ-נאג'י ל-דוד.

בכיתה ח', השנה האחרונה ללימודי, היו מבחני סקר כל מי עבר אותם בהצלחה זכה בסטיפנדיה ממשרד החינוך, כלומר שמשרד החינוך השתתף בשכר הלימוד בבית ספר התיכון. רק כמחצית מהתלמידים עברו בהצלחה את מבחני הסקר. בית ספר תיכון לא היה במעברה ונאלצנו לנדוד לערים הסמוכות - רמת גן, גבעתיים או תל אביב. רוב התלמידים נרשמו לבית ספר "אלקלעי" בגבעתיים אני נרשמתי לבית ספר "עירוני ט" בתל אביב (בשכונת יד אליהו). הרוב המוחלט של התלמידים בבית הספר היו משכונת רמת חן ברמת גן, מגבעתיים ומתל-אביב. בכל בית הספר היו רק שלושה תלמידים מהמעברות ממוצא עירקי אני בכיתה ט מסקיה א', בכיתה י"א תלמיד מנווה מונסון, ותלמיד שלישי משכונת התקווה.

הרגשה של נער בן 14 ללמוד במסגרת שבא הוא מרגיש חריג ולא שייך

בכיתה התקבלתי מאוד יפה. מנהל בית הספר עשה כל שניתן בכדי שאצליח ושלא ארגיש במצוקה הכלכלית שיש בבית. בסתר ובלי שאף אחד ידע סיפק לי את כל ציוד הלימוד כולל ספרים, מחברות, וכלי כתיבה וכמו כן תלבושת בית הספר. הוא ידע שאני מתקשה בעיקר במקצועות ההומאניים והציע לי מורה לאחר שעות הלימודים שתעזור לי ללא תשלום, הכל על מנת שאוכל להצליח. למרות הכול, ההרגשה הייתה מאוד לא נעימה. לא היה לי דבר משותף עם התלמידים בכיתה. השפה הייתה שונה, הילדים דברו על חוגים למוסיקה, תנועות נוער והצגות שאליהם הלכו. כל הדברים האלה היו זרים לי. בתלבושת האחידה כולנו דומים כביכול. שני מקצועות שבהם הייתי שווה ואפילו קצת יותר היו חשבון ושעורי הספורט. בכל שאר המקצועות הייתי בנחיתות. זאת הרגשה נוראית. התלמידים היו גרים בשכונות והיו

נפגשים אחרי הלמודים בחוגים ובתנועת הנוער ואילו אני לא הייתי חלק מזה. נוסף על כל האמור היו מזמינים אותי אליהם הביתה לבתיהם העשירים ואני גר בשיכון 45 מ"ר שלא הרשתי לעצמי להציע לארח אצלי בבית, כאשר אמי אפילו לא ידעה את השפה העברית ובית דל באמצעים. אני מודה, הם קבלו אותי והושיטו לי יד ואני דחיתי את היד המושטת לא יכולתי לקבל אותם. הרגשתי זר ומבויש. בהפסקות התחברתי עם שני התלמידים מהמעברה שהיו בוגרים ממני מכתה י"א שדמו לי בתרבות בשפה ובדלות.

חיי העולים היו קשים. ההורים והמבוגרים שילמו מחיר יקר, איבדו את מעמדם בתוך המשפחה ובחברה הרגישו זרים, לא שייכים, מרומים ושכל העלייה הייתה הונאה. הילדים והנוער ברבות הימים הצליחו להשתלב ולישר קו בחברה הכללית בהשכלה ובתעסוקה כאשר לשירות הצבאי היה חלק חשוב. בראייה היסטוריית, ניתן לומר שקליטת העלייה של העדה העירקית שמנתה 124,000 עולים רובם אקדמאים ובעלי מקצועות חופשיים לקתה בחסר. המוסדות לא ידעו לנצל את הפוטנציאל שטמון בעליה העירקית שהכירה את התרבות והשפה הערבית להשתמש בהם גשר מחבר בין שני העמים. ההפך, הייתה התעלמות ואטימת אוזניים של הממסד וזאת בכייה לדורות.

יחד עם כל הנאמר לעיל, לאחר כ-72 שנה ההבדלים הולכים ונעלמים והדור השלישי השתלב בצורה טובה וזה בולט במיוחד בנישואים המעורבים בין העדות.
אני בספק אם קליטת העלייה הייתה מתבצעת על ידי ממסד מזרחי היתה טובה יותר או להפך - הייתה מחמירה אותה עוד יותר.

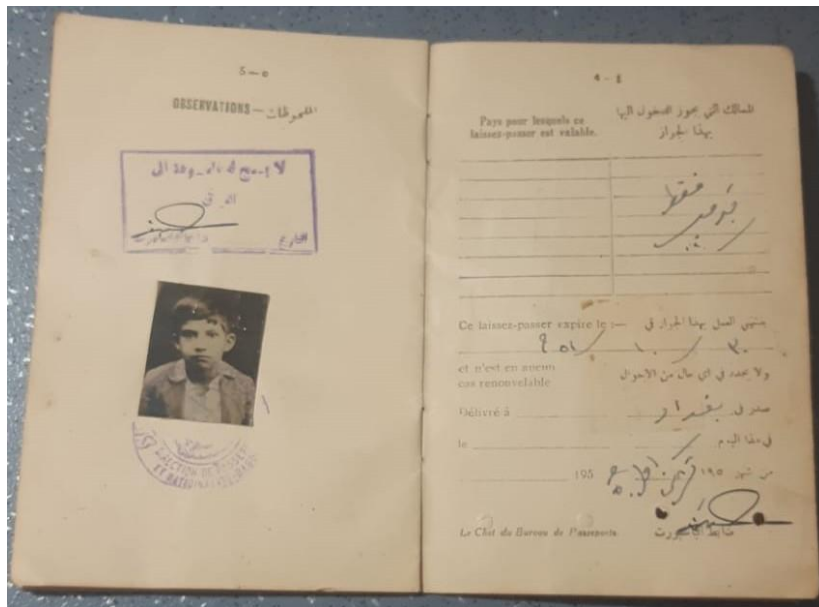
סיכום

אני, הילד "המסכן" ממעברת "סקיה א" שירת בצבא, סיים קורס קצינים ולמד באוניברסיטה. התחתנתי, עם אישה ילידת עירק ממשפחה דומה מבחינה תרבותית. גם אשתי כרמלה במאמץ לא קטן התגברה על כל הקשיים סיימה אוניברסיטה וביחד בעבודה קשה הקמנו בית, הבאנו לעולם ארבעה ילדים כולם סיימו אוניברסיטה עם מספר תארים אקדמאים ונישאו לנשים מקסימות לא עירקיות וגם חתן מקסים שאינו עירקי. וזה הסימן הטוב ביותר לקליטה מוצלחת עם כל הקשיים והטרוניות.

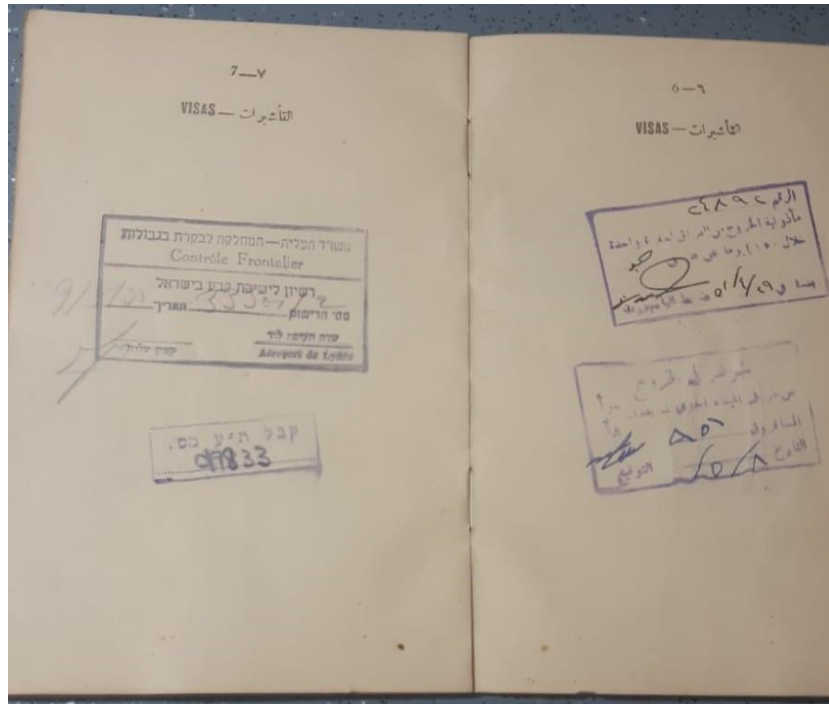
תמונות

הדרכון של אמי שהונפק על ידי ממשלת עירק

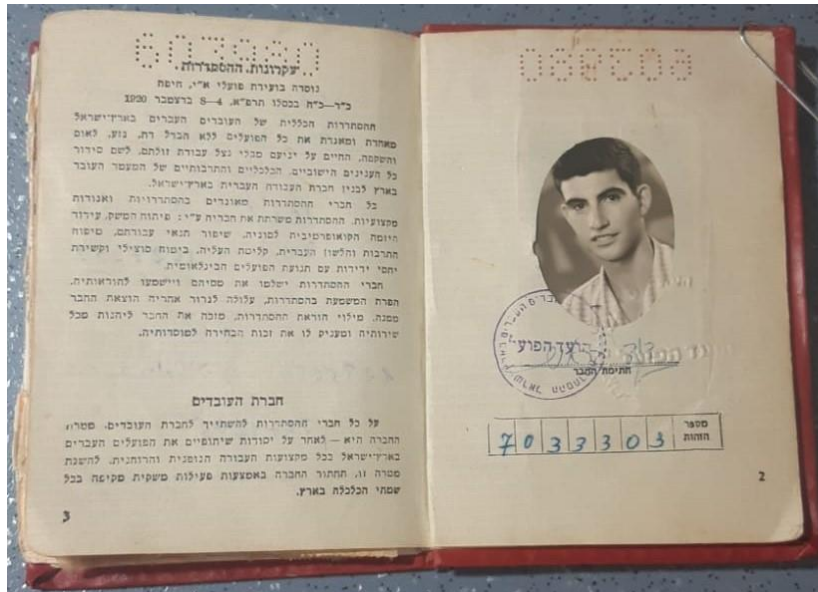
החותמת של משטרת הגבולות בבגדד (1951)

החותמת של משרד העלייה בשדה התעופה לוד (1951)

תמונת מחזור של כיתה ו'

"הפנקס האדום" של קופת חולים של ההסתדרות הכללית

כרטיס עובד בעבודתי בבית קולנוע באור-יהודה לאחר שהשתחררתי מהצבא